

Helvi Hämäläisen *Säädyllinen*
murhenäytelmä, minä ja maailman
palkka: tutkija katsoo taakseen

—

Pirjo Vaittinen

Käädyllisestä murhenäytelmästä tuli lisensiaatintutkimukseni kohde, koska olin kiinnostunut romaanikerronnan modernismista. Hämäläisen romaanin oli yhdistänyt suomalaisen romaanin lajihistoriassa uuden eurooppalaisen proosan ”psykykkiseen monivälkkisyyteen” ja uudistuvaan kertojanosaan professori Leevi Valkama (1970, 51). Hän oli ottanut minut Turun yliopiston yleisen kirjallisuustieteen opiskelijana tutkimusprojektiinsa, jossa sovellettiin perinteisen kerronnan teorian käsitteitä suomalaiseen kertomakirjallisuuteen.

Lisensiaatintutkielmassani (Vaittäinen 1979a) käsittelin rinnan *Säädyllisestä murhenäytelmästä* vuonna 1941 julkaistua ”ensimmäistä painosta” ja aiemmin painettua versiota, joten siihen sopi Pertti Karkaman diagnoosi ”romaanin prosessina”. Myöhemmin hän on käyttänyt termiä kirjailijan käsistä irronneen teoksen ympäröivän maailman kanssa käymästä dialogista (Karkama 2017).

Haluan tämän päivän muuttuneessa maailmantilanteessa katsoa omaa osuuttani ja tutkimukseni merkitystä tuossa teoksen ja kirjailijan maailman kanssa käymässä dialogissa. Vuonna 1995 katsoin sitä Helvi Hämäläisen elämäkerta- ja päiväkirjateosten antia vasten (Vaittäinen 1995). Nuoruuden tutkimustekstien kannalta oli kiinnostavaa, että tammikuun 18. päivänä 2023 kirjailijan 25 vuotta salatut päiväkirjat avautuivat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa.

Sanataideteoksen esteettinen kokonaisuus

Näin vuonna 1977 Helvi Hämäläisen romaanin *Säädyllinen murhenäytelmä* uniikkina, erilaisista kerronnallisista aineksista moniulotteisesti koostuvana rakennelmana. Siinä on realistisia ja symbolisia aineksia, jotka kielen ja kerronnan avulla muodostavat kontrapunktisesti kompleksisen, polyfonisen ja kerrostuneen kokonaisuuden. Nyt kutsuisin sitä *hybridiksi*.

Romaanin kerronnassa näkökulma on vuorotellen yhdessä neljästä keskeisestä henkilöstä. Heidän ajatustensa, havaintojensa ja muistojensa kautta tuodaan esille menneisyys ja sen vaikutus nykyhetkessä. Jokainen pohtii identiteettiään, henkilösuhteitaan, avioliittoa ja elämän peruskysymyksiä. Ympäristökuvausta kuljetetaan henkilöiden ajatusten, havaintojen ja toiminnan kautta.

Säädyllinen murhenäytelmä kuvaa rinnakkain kahta avioliittodraamaa. Helsingiläinen kriitikko Naimi palaa entisen aviomiehensä Arturin luo Kannakselle, mutta lähtee pois liitosta. Hänen veljensä tohtori Tauno Saarinen tekee aviorikoksen, ja syntyvä lapsi otetaan hänen vaimonsa Elisabetin tahdosta perheeseen lapsen äidin kuoltua. Tapahtumien nivelkohtana voidaan nähdä veljen kirjoittamien luottamuksellisten paperien lukeminen.

Henkilöistä käytetään toistuvia kielikuvia ja symboleja, joiden kautta henkilökuviin tulee mukaan kulttuuriviittauksia. Tällaiset realismin ylittävät ainekset tuovat lisäulottuvuuksia tarinan ja tapahtumien tulkintaan. Kirjoitin,

että kerronnassa on moderni ote, jossa päästään henkilöiden sisäiseen maailmaan, ja kutsuin sitä ajan tapaan psykologiseksi realismiksi.

Kun romaanin kerronta tapahtuu henkilöiden näkökulmasta ja kerronnan keinoina ovat ajatuspuhe, havainnointi ja sisäinen monologi, syntyy kaksiselitteisiä ilmauksia, liukumia henkilöltä kertojalle. Kertoja ilmaisee näkökulmasta toiseen siirtymistä tai tekee jonkin yleistyksen luvun alussa tai lopussa. Maisema- ja interiörökuvauksissa kertojan näkökulma esiintyy joskus itsenäisenä ja tuntuu ilmaisevan erillistä kertojahahmon asennetta.

Kertojan äänen ja näkökulman tarkasteluun liitin teoksen ironian tai satiirin. Viittasin sen osalta Thomas Mannin *Doktor Faustus* -romaanin, mitä pidettiin kaukaa haettuna. Tunsin James Joycen *Ulysses*-romaanin myyttisen rakenteen ja tajunnanvirtatekniikan, mutta en rojhennut viitata siihen. En myöskään Marcel Proustin kirjasarjaan *À la recherche du temps perdu*, johon Helvi Hämäläinen kyllä oli voinut tutustua *Sininen kirja* -lehden esittelystä vuonna 1927!

Analyysistä tulkintaan

Romaanitekstistä nousi vastakohtapareja: henki ja elämä, henkisyys ja ruumiillisuus, kulttuuri ja luonto, sovinnaisuus ja sen rikkominen. On siis kyse suurista ristiriidoista ja taisteluista yksilöiden mielessä ja oman elämän ratkaisuisa, Euroopan tapahtumissa, elämässä Suomessa tai koko maapallolla. Näin tuon dualismin 1930-luvun kulttuurikeskustelun heijastuksena.

Käsitys ajan historiallisuudesta on romaanissa selkeä, romaanin henkilöt ovat siitä tietoisia. He käyttävät sellaisia sanontoja kuin *aikakausien raja, jonkin päättyminen, parhailtaan tapahtuvat muutokset, suuret järkytykset*. Murroksen aika on tapahtuma-aika, vuodet 1938 ja 1939. Aika esitetään romaanissa konkreettisenä kaappikellon koneiston katsomisena, vuorokauden- ja vuodenaikojen tarkkailuna ja Euroopan historiallisten tapahtumien seuraamisena.

Romaanissa on keskeistä avioliittokysymys, perheensisäinen vallankäyttö ja siitä irrottautumisen yritykset. Tulkitsin, että ihmissuhteiden petollisuus ja väkivalta rinnastuvat allegorisesti Euroopan kulttuurin tuhoutumisen ja sodan uhkaan. Teemana on syyllisyys. Pohdin, onko romaanista luettavissa kutsua vastuullisuuteen tulevien sukupolvien edessä. Onko loppuratkaisussa mukana elämän suojelemisena näkyvä eettinen humanismi, kun uuden sukupolven mukanaan tuomaa toivoa rajoittaa deterministisesti ”heidän oman sukupolvensa muotti”?

Luin romaanista myös ”suuren pään”, älyllisen naisen tragedian, taiteilijan tarinan; tiesin etsiä siitä kirjoittavan naisen fiktiivistä autobiografiaa. Ajattelin, ettei Helvi Hämäläinen kuvaa romaanin Arturissa ja Naimissa Olavi Paavolaista ja itseään, vaan heidän suhdettaan sellaisena kuin se olisi voinut olla. Käsittelin sitä tutkielmassani Naimin henkilökuvan yhteydessä.

Todellisuustausta kirjailijan kautta

Uuskritiikki puhui ”intentioharhasta”. Helvi Hämäläisen intentioksi löysin kuitenkin Olavi Paavolainen *Suursiivouksessa* (1932) esittämän sivistyneistö-romaanin haasteen vastaanottamisen sekä *Pidot tornissa* -keskustelusta että hänen omasta *Kylä palaa* -romaanistaan (1938). Mielestäni se legitimoii Hämäläisen kirjailijuuden, ja pidin luonnollisena, että hän kuvasi ”kirjailijattaressa” itseään.

Kirjailijan biografiaa en tarvinnut teosanalyysiin, mutta halusin tavata kirjailijan, joten kirjoitin Hämäläiselle keväällä 1977. Sain vastauksen, jossa hän kehotti minua ensin tutustumaan Helsingin yliopistossa tehtyihin ääninauhoihin, mutta kertoi heti, että oli kirjoittanut *Säädyllinen murhenäytelmän* vuonna 1939 toukokuusta elokuuhun ilman muistiinpanoja ja että hänen WSOY:lle jättämänsä käsikirjoitus oli kadonnut. Kuuntelin kirjailijoiden haastattelututkimuksessa tehdyn nauhan ja ymmärsin, että kirjailija halusi kontrolloida omaa kuvaansa.

Tapasin Helvi Hämäläisen 7.4.1978. Vuonna 2023 luin SKS:n arkistossa, että ”Vaattisen tytön” tapaamista oli ennakoitu: ”En tunne pitäväni asiasta – kyse-lijät kuvittelevat, ettei yksinkertaisista oloista oleva Helvi ole voinut kirjoittaa *Säädyllistä*, että on tarvittu Tuuliot tai Olavi Paavolainen.” Kirjailija suhtautuu varauksellisesti, tuntee tulleen väärin kohdelluksi.

Pidin tärkeänä taiteilijan oikeutta teokseensa ja ajattelin, ettei kirjailijan tarvitse hyväksyä lukutapaa, jossa etsitään heidän kirjojensa henkilöille tosielämän vastineita. Mutta Helvi Hämäläinen halusi kertoa, että Olavi Paavolaisen tapaamisesta on kulunut 40 vuotta, he ovat Naimin ja Arturin todellisuusmallit, ja että Tyyni ja Oiva Tuulion koti ja tarina on siirretty romaaniin.

Minä halusin kysyä, miksi *Säädyllinen murhenäytelmä* julkaistiin vasta vuonna 1941. Kirjailija vastasi, että Maila Talvio ja V. A. Koskenniemi yrittivät estää kaltaisiaan ihmisiä kuvaavan romaanin julkaisemisen. Olin WSOY:n arkistossa jo saanut selville, että romaani painettiin jo syksyllä 1939. Olin nähnyt lausunnot keväältä 1940: V. A. Koskenniemi ehdotti ”taiteellisesti ala-arvoisen” kirjan hylkäämistä, todistuskappaleenaan Arturin seksuaalisuus. Elsa Enäjärvi-Haavio toi esille Paavolaisten jo palaneen Vienolan ja tunnistettavat PEN-klubin jäsenet.

Syksyn 1978 haastatteluissa selvisi, että koko se painos makuloitiin kustantamossa, mutta yksi kappale makuloidusta painoksesta oli Lahden kaupungin kirjastossa. Soitin heti tiedon saatuaani Helvi Hämäläiselle. Hän toisti ensin kirjoittamisajan kesä 1939 ja sanoi, ettei kustantaja esittänyt vaatimuksia muuttamisesta. Mutta keskustelun kuluessa hän viittasi myös siihen, että kirjasta oli jätetty pois jokin luku, vaikka ”se oli oikeilla nimillä rehelligesti kuvattu”. Sellainen oli virolaisesta näyttelijästä Liina Reimanista kertova luku, josta Lauri Viljanen oli haastattelussa maininnut.

Luentosarjassa *Miten kirjani ovat syntyneet* Helvi Hämäläinen kertoi 15.2.1979, että *Säädyllisen murhenäytelmän* ensimmäinen, vuoden 1940 painos, makuloitiin.

Hän sanoi saaneensa juuri tietää siitä, mutta kertoi, että vuoden 1941 painoksesta jätettiin pois kaksi lukua, ”Klubin jäseniä” ja ”Tiikerililjat”, jotka tulisi ottaa mukaan uuteen painokseen. Kirjailija lukitsi kirjaan kustantamossa tehdyt muutokset noihin kahteen lukuun välttämättä julkaisemiseen liittyviä ristiriitoja ja politiikkaa. (Haavikko 1980.)

Minä olin vasta menossa tutkimaan eroja ”vuoden 1940 painoksen” ja vuoden 1941 ”virallisen ensipainoksen” välillä. Noiden tunnistettavien henkilöiden ja Saksa-kommenttien vuoksi tehtyjen lukujen poiston lisäksi muita muutoksia on paljon. Kielen ja tyylin korjausten lisäksi oli tehty runsaasti poistoja henkilökuvaukseen, symboliikkaan, mutta eniten poistoja kohdistui Hitlerin nimeen ja siihen liittyviin Saksan valtakirkkusten ja kulttuurivihamielisyyden ilmaisuihin. Pidin kustantajan toimintaa ja kirjaan tehtyjä laajoja muutoksia tärkeänä tutkimustuloksena ja päättelin, että Helvi Hämäläisen kesän 1939 varoitushuuto sodan uhkasta myöhästyi, kun syksyllä 1939 painettua kirjaa ei julkaistu. (Vaittinen 1979b.)

Faktantarkistusta

Soitin Helvi Hämäläiselle kertoakseni, mitä olin löytänyt. Vuonna 2023 näin SKS:n arkistossa siitä päiväkirjamerkinnän 14.3.1979:

Eilen soitti Pirjo Vaittinen olleensa Porvoossa ja nähneensä siellä *Säädyllisen murhenäytelmän* ensimmäisen version kirjastoneuvos Ellilän kokoelmassa. Alkuperäisteoksesta on poistettu sen 1941 julkaistussa teoksessa kaksi lukua ’Klubin jäsenet’ ja ’Tiikerililjat’ – varmaan kun 1939–40 on ollut poliittisesti vaarallinen, että ei enää. – – Perkele. Pirjo V. sanoi, että se on parempi, kun poistot palautetaan. Ne on tehnyt Elsa Enäjärvi. – Haistakoon paska koko WSOY. Sitten tuo alkuperäisversio, joka on painettu 1940 on makuloitu, niitä on jaettu ehkä 2–3 kpl. Yksi niistä on minulla. Perkele.

Oliko muutosten tekijä sittenkin Elsa Enäjärvi-Haavio? Olin päätellyt, että korjausten taustalla olivat romaanista 1940 kirjoitetut lausunnot. Mutta olin kirjannut kustantamosta saadun tiedon, että korjaukset teki Yrjö Kivimies, vaikka myös Tyyni Tuulio oli kertonut Elsa Enäjärvi-Haavion tehneen ne.

Selvitin, että Elsa Enäjärvi-Haavio on kirjeessä Martti Haaviolle 22.4.1940 kertonut lähettäneensä Jalmari Jäntille lausunnon Helvi Hämäläisen romaanista. Vuonna 1940 Elsa Enäjärvi-Haavio piti huolta perheestään, odotti neljättä lastaan, osallistui väestöpolitiikkaan ja teki tutkimus- ja käännöstöitä – hän ei voinut tehdä laajaa korjaustyötä. (Eskola 2001.)

Löysin vuonna 2024 SKS:n arkistosta vuoden 1940 painoksen arkit niihin tehtyine korjausmerkintöineen ilman tietoja tekijästä. Vertasin käsialoja ja päättelin, että korjaaja oli Yrjö Kivimies. Olin vuonna 1979 puhunut kustanta-

*Helvi Hämäläisen kesän 1939 varoitushuuto sodan
uhkasta myöhästyi, kun syksyllä 1939 painettua kirjaa ei
julkaistu.*

jan toimesta tehdyistä muutoksista kaunokirjallisen teoksen käsikirjoitukseen käyttämättä sanaa ”sensuuri”. Arvelin, että muutokset oli tehty välirauhan aikana vuonna 1940 ja että toiminta oli yhteydessä Suomen poliittiseen tilanteeseen tuona epävakaana ja ulkopoliittisesti kriittisenä ja varovaisena aikana. Se oli korrektisti ilmaistu Kekkonen ja YYA-ajan Suomessa.

Näin 45 vuotta myöhemmin, että noissa ohje- ja korjausarkeissa luvun ”Klubin jäseniä” alkuun on kirjoitettu: ”Ei ladota sivuja 225–239 ’Esikoinen’ lukuun asti. Luku on irrallinen ja sisältää poliittisia kannanottoja, jotka osittain ovat vanhentuneita ja osittain sellaisia, ettei t.v. salli niiden julkaisemista.” Pikku-kirjaimet viittaavat Valtioneuvoston Tiedotuskeskukseen, joka oli perustettu jo sodan uhkan aikaan lokakuussa 1939 julkaisujen, periaatteessa myös painettavaksi aiotun kirjallisuuden, ennakkotarkastusta varten.

Historiallisten tapahtumien ja mielipideilmapiirin muuttuminen näkyy romaanin julkaisutarinassa. Helvi Hämäläisen vuonna 1939 kirjoittamassa romaanissa kuvataan fiktiivisten ihmisten käymää Saksa-keskustelua sellaisena, että monia huolestuttavat Saksan ajankohtaisista tapahtumista kantautuvat tiedot; esille tulee kunnioittava suhtautuminen vanhaa saksalaista kulttuuria kohtaan, mutta myös uusien ideologioiden viehäytys. Kun *Säädyllisen murhenäytelmän* tekstiin tehtiin muutoksia vuonna 1940, oltiin tilanteessa, jossa välit Saksaan olivat viileät sen pysytelyä talvisodassa puolueettomana, mutta Suomi oli jäämässä yksin kahden suurvallan välissä. *Säädyllisen murhenäytelmän* ilmestyessä keväällä 1941 oltiin tilanteessa, jolloin yleinen mielipide oli muuttunut myönteiseksi suhtautumisessa sotilaalliseen yhteistyöhön Saksan rinnalla.

Niin kuin se luetaan

Helvi Hämäläisen romaanin *Säädyllinen murhenäytelmä* ilmestyessä huhtikuussa 1941 WSOY:n kustantamana siitä annettiin väärä tieto, että kirjailija oli pitkään kypsyttelyt romaania. Se esiteltiin ”ensimmäisenä nykyaikaisena suomalaisen sivistyneistön kuvauksena, maailmankatsomusteoksena ja aatteellisena romaanina”. Mutta samaan aikaan WSOY mainosti Hitlerin *Taisteluni*-kirjaa, jota oli painettu jo 14 000. Se järkytti minua 1970-luvun lopulla. Ymmärsin, ettei romaania keväällä 1941 voitu lukea minun tutkijana tekemäni tulkinnan suuntaisesti. Romaanista kirjoitetussa aikalaiskritiikissä Euroopan lähihisto-

rian tapahtumien ja Saksa-komentoinnin osuus sivuutettiin kokonaan. Romaani luettiin menneen maailman nostalgiana.

1990-luvun muistelmateoksessaan kirjailija kertoo itse, miten hän oli mukana tuossa tapahtumien ja mielipiteiden nopeassa muuttumisessa vuosina 1940 ja 1941. Hän viittaa esteettiseen uniformujen ja saappaiden viehätukseen, joka *Säädyllisen murhenäytelmän* Arturin kohdalla tulee esille. Vielä vuonna 2010 esiteltiin dokumentteja Helvi Hämäläisen ja Olavi Paavolaisen Hitler-innostuksesta toukokuulta 1941. (Haavikko & Hämäläinen 1993; Karila 2010.)

Vuonna 1979 minun tutkimuksessani kiinnostavaksi nostamaani ajankoh- taista historiallista ainesta pidettiin marginaalisena. Se on kuitenkin mukana kirjaan kustannusvaiheessa tehdyistä muutoksista kirjoittamassani *Sananjalan* artikkelissa (Vaittinen 1979b), joka muutaman vuoden on ollut luettavissa Inter- netin välityksellä.

Säädyllisen murhenäytelmän vuoden 1981 painoksesta kirjoitin arvostelun, joka otsikoitiin ”Säädyllisen murhenäytelmän poliittiset ulottuvuudet: Helvi Hämäläisen romaani sensuroimattomana” (HS 13.9.1981). Siinä on luku ”Klubin jäseniä”, ei ”Tiikerililjat”-lukua, ja kaksi uutta lukua, joiden arvelin kuuluneen alkuperäiseen kadonneeseen käsikirjoitukseen. SKS:n arkistossa selvisi vuonna 2024, että kirjailija ei halunnut siihen ”Tiikerililjat”-lukua, mutta kirjoitti uutta tekstiä. Se ei kuulu vuoden 1939 käsikirjoitukseen, joka myös on toimitettu WSOY:stä arkistoon.

Vuonna 1995 julkaistu painos on virallisesti alkuperäisen käsikirjoituksen ensimmäinen julkaisu, ja siinä on mukana ”Tiikerililjat”, mutta myös myöhem- min kirjoitetut luvut; romaanin ensimmäisenä painoksena mainitaan edelleen vuosi 1941, eikä kirjoittamisvuotta 1939 mainita. Vuonna 1995 ilmestyi myös *Säädyllisen murhenäytelmän* tarinan jatko-osa *Kadotettu puutarha*, joka esiteltiin vuonna 1951 kirjoitettuna avain- ja kohuromaanina. Michael Baranin dramati- soima *Säädyllinen murhenäytelmä* sai ensi-iltansa Suomen Kansallisteatterissa vuonna 1995, ja seuraavana vuonna esitettiin myös näytelmää *Kadotettu puutarha*.

Helsingin Sanomien kriitikko Pekka Tarkka on pitänyt esillä *Säädyllisen murhenäytelmän* avainromaanitulkintaa. Helvi Hämäläisen muistelmateoksen kohdalla hän käsitteli laajasti Helvi Hämäläisen ja Olavi Paavolaisen rakkaus- tarinaa (HS 19.9.1993). Kun *Kadotettu puutarha* ja *Säädyllisen murhenäytelmän* vuoden 1995 painos olivat ilmestyneet, hän kirjoitti laajasti kummankin romaa- nin taustahenkilöistä. (HS 8.8.1995.) Avainromaaniasetelmasta on tullut osa teoksen käymää dialogia.

Professori Auli Viikari puolestaan totesi Helvi Hämäläisen *Säädyllinen mur- henäytelmä* -elokuvan ilmestymisen yhteydessä, ettei romaanista ole tehty isoa tutkimusta, väitöskirjasta puhumattakaan. Hän sanoi: ”Kun se on niin iso. Siitä pitäisi pystyä lukemaan miljöö, kieli, ihmiset ja ironia, yhteiskunta ja aatehisto- ria.” (HS 19.9.1998.)

Olen ajatellut olevani osa suomalaista kirjallisuuden historiaa tarttumalla vuonna 1977 Helvi Hämäläisen tuotannon kummajaiseen, romaaniin *Säädylli-*

nen murhenäytelmä. Yhteydenotot kirjailijaan, salapoliisityö vuosien 1939–1941 dokumenttien ja muistojen parissa ja päätelmien kirjoittaminen tutkimukseen tuntui tarpeelliselta – ehkä samalla tavalla kuin Helvi Hämäläisestä romaanin ja myöhemmin sen toisen osankin kirjoittaminen.

Olen iloinnut, kun romaani on rikastunut romaanina ja muuntunut muiden taiteiden keinoin, ja sen voi sanoa saaneen klassikon maineen. Vuoden 2023 arkistouutisen yhteydessä *Säädyllistä murhenäytelmää* pidettiin suuren yleisön parhaiten tuntemana Helvi Hämäläisen teoksena. Se on saatavana e-kirjana ja äänikirjana, kirjana siitä otettiin 13. painos vuonna 2007.

Säädyllinen murhenäytelmä ei kaunokirjallisena teoksena anna vastauksia vaan kysyy, mitä ovat meidän mahdollisuutemme elää yksin ja yhdessä muiden kanssa tässä yhteisessä maailmassamme. Vuonna 2024 maailmantilanteen muuttuminen on tehnyt ajankohtaiseksi historian uudet tulkinnat, ja niiden yhdistäminen henkilöarkistolöytöihin on antanut uusia aineksia kirjailijan ajan ja myös oman tutkijannuoruuden ajan kontekstin tarkasteluun. Se tuo uusia merkityksiä tutkijan keskusteluun teoksen kanssa. Kaunokirjallinen teos säilyttää erityisyytensä taitavasti sommiteltuna arvoituksena.

Lähteet:

- Alftan, Maija 1998. Kotimaisen kirjallisuuden professori Auli Viikari katsoi Säädyllisen murhenäytelmän. Ironiaa ja nostalgiaa puunatusta perheestä. *Helsingin Sanomat* 19.9.1998.
- Eskola, Katarina 2001. *Sodassa: Elsa Enäjärvi-Haavion ja Martti Haavion kirjeet 1939–1940*. Helsinki: WSOY.
- Haavikko, Ritva ym. (toim.) 1980. *Miten kirjani ovat syntyneet: 2, Kirjailijoiden studia generalia 1979*. Porvoo: WSOY, 16–35.
- Hämäläinen, Helvi ja Haavikko, Ritva 1993. *Ketunkivellä: Helvi Hämäläisen elämä 1907–1954*. Porvoo: WSOY.
- Karila, Matti-Juhani 2010. Rauhankävät Museokadulla. *Parnasso* 2/2010, 39–42. DOI: 10.2979/aft.2010.56.4.42
- Karkama, Pertti 2017. *Kirjailijat maailmassa – maailma kirjoissa: tutkielmia vuosilta 1971–2015*. Seinäjoki: Bookcover Oy.
- Tarkka, Pekka 1993. Kirjallisuutemme julmin rakkaustarina. *Helsingin Sanomat* 19.9.1993.
- Tarkka, Pekka 1995. Avainromaanin kuka kukin oli. *Helsingin Sanomat* 8.8.1995.
- Vaittinen, Pirjo 1995. Erään kirjailijan jälkikesä. Helvi Hämäläisen *Säädyllinen murhenäytelmä* ja suomalainen julkisuus. Teoksessa *Proosan taiteesta*. Toim. Pirjo Ahokas, Otto Lappalainen & Liisa Saariluoma. Turku: Turun yliopisto, 97–124.
- Vaittinen, Pirjo 1979a. Helvi Hämäläisen romaanin *Säädyllinen murhenäytelmä* synty, rakenne ja tematiikka. Lisensiaatintutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Vaittinen, Pirjo 1979b. *Säädyllinen murhenäytelmä*: romaani muutosten kourissa. *Sananjalka* 1/1979, 145–160. DOI: 10.30673/sja.86434
- Vaittinen, Pirjo 1981. *Säädyllisen murhenäytelmän* poliittiset ulottuvuudet: Helvi Hämäläisen romaani sensuroimattomana. *Helsingin Sanomat* 13.9.1981.
- Valkama, Leevi 1970. *Suomen kirjallisuus VIII*. Helsinki: Otava, 7–71.